

Pri poduku pismenk, zlogovanja in branja, služi posebno izverstno g. Cibinov premični „Abc“. Za podučevanje v poštevanji pa posebno dobro služi rusovska računska mašina. Učiteljem naj bi ne manjkalo potrebnih učnih pomočkov, in šolsko obiskovanje naj bi bilo bolj redno, potem bo lažje soditi, po katerem učilu ima začetnik uk boljši vspeh.

M. Kovšca.

Ivan Komenski in njegova didaktika.

(Po spisu gosp. prof. Kandernala v sporočilu ljublj. gimnazije l. 1867.)

(Dalje.)

Ta načert je z delom obložil Komenskega tako, da ni mogel sprejeti predloga švedskega državnega zbora, da bi ondanje šole prenaredil in zboljšal.

Kmalí potem pa je bil povabljen na Angleško, kjer so njegove ideje sploh čislali. Leta 1641. res gre na Angleško. Tu bi bil imel prevzeti vodstvo nekega zavoda v izobražanje učenih mož, in država bi bila pomočke preskerbovala.

To je že tudi bilo v parlamentu obravnavano, a nemiri na Irskem in notranje vojske, ki so se bile tačas vnele, so to doversitev ovirale.

V tem času je gospod Ludovik žl. Geer dvakrat povabil Komenskega, da bi k njemu na Švedsko prišel, in tu s pomočjo njegove podpore v pokoju in brezskerbno nadaljeval svoja pričeta dela. Ta plemeniti gospod Geer bil je nizozemski tergovec, se je bil naselil v Norköpingu, in je s svojimi neizmernim bogastvom skazoval človekoljubna dela. Komenski je to vabilo sprejel, in leta 1642. zapuhti Angleško, od koder so ga njegovi tamošnji prijatelji ne radi ločiti videli.

Prišedši na Švedsko šel je v Stockholm, kjer je gospod Geer bival. Pri tej priložnosti se je bil seznanil z državnim kancelarjem Aksel Oksenstiernom in s kancelarjem vseučilišča v Upsali, Janezem Skitem. S tema in z drugimi učenimi možmi se je pogovarjal o svojem načertu, in njih misli v tej stvari spoznoval. Potem se napoti v prusko mesto Elbing; kajti bal se je na Švedskem verskih preprirov. Tu je pričel tista dela, s katerim bi se šolskim potrebam, zlasti kar zadeva nauk v jeziku, pomagati moglo. V Elbingu moral je Komenski svojo delavnost še na druge strani obračati. Mnogim učencem, ktere so starši v ta namen v elbingsko gimnazijo pošiljali, da bi slavnega pedagoga poslušali, vstrežal je po več ur na teden s svojim izverstnim razlaganjem. Zaviralo ga je torej zdaj to zdaj

uno, da prava njegova dela niso mogla napredovati. Še le proti koncu leta 1646. je potoval na Švedsko, da je nemirnemu gospodu Geeru o svojem dosedanjem delovanji sporočal.

Pokazana njegova dela je sodila posebna komisija, ki jih je za natis priporočila. Komenski se toda vèrne nazaj v Elbing in nadaljuje v letih 1647 in 1648 za natis namenjena dela, da bi kolikor le mogoče kmali na svetlo prišla.

Prigodi se pa, da starešina — Justin — naseljenik českíh bratov v Lisi, umerje, in da Komenskega na njegovo mesto izvolijo. Vsled tega se mora preseliti v Liso, in še le tû svoja dela izdá, namreč: „Methodus linguarum novissima“, prenarajena „Janua linguarum“, „Lexicon januale latino-germanicum“, „Grammatica latino-vernacula“, „Altrium lingue latinae“, „rerum et linguarum ornamenta exhibens“. Med temi učenimi deli je „Methodus linguarum novissima“ najvažnejše in tako rekoč ključ k vsem drugim.

Česki bratje, ki so po sklenjenem vestfalskem miru zgubili vse upanje, da bi se kedaj v svojo domovino vernili, dobili so v Komenskem pravega dušnega pastirja, ki je skerbel po očetovsko za njih materijalne in dušne potrebe. Ta skerb in ljubezen do svojih bratov mu ni pripuščala, z drugim se pečati, in njegovo nadaljno učenje je po malem napredovalo.

Komaj pa je na svojem novem mestu najpotrebnejše storil, nagovarjata ga mladi knez Žiga Rakoci in njegova mati Susana Lórantfi, da bi šel v njuno mesto Sáros-Patak, in njima pri napravi novih šol pomagal z besedo in djanjem. Komenski se je temu nagovarjanju vdal, nekoliko zavoljo tega, ker mu je to opravilo dopadalo, nekoliko pa zato, da bi svojim bratom na Ogerskem pridobil knezovo podporo in usmiljenje. Leta 1650. dospel je v Sáros-Patak in osnoval pod svojim vodstvom šolo, ki je med ogerskimi zavodi slovela do najnovejših časov.

Tû je tudi razun mnogih drugih šolskih knjig spisal slavno delo „Orbis pictus“, ktera knjiga, akoravno popravljena, še dan danes mladini zelo dopada.

Za štiri leta umerje Komenskega veliki varh, knez Žiga Rakocita. Komenski se zarad tega ni mudil več v Sáros-Pataku in šel je v Liso. Ali ni mu bilo dano, da bi dolgo tû ostal.

Med Švedi in Poljaki vnela se je bila vojska. Poljaki si svojo zgubljeno deželo zopet pribujujejo, a pri tej priliki poderó Liso, in Komenski uide komaj in reši svoje življenje. Po dolgem potovanji po Nemškem pride poslednjič v Amsterdam, kjer ga je z veseljem sprejel Lovrencec plemeniti Geer, sin njegovega prejšnjega dobrotnika. Tû dopolnjuje svoje osodopolno življenje nekoliko

s podučevanjem, nekoliko s pisanjem. Še v 77. letu svoje starosti je tu pisal učeno delo pod naslovom „Unum necesarium“, ktero nam njegovo pobožnost in človekoljubje naj bolj pojasnuje. V njegovem 80. letu, ko je naj lepša rečno - znanstvena dela izdati nameraval, prehitela ga je nemila smert. Umerl je 15. novembra 1671. *) in v cerkvi v Nardenu pokopan. Še le pred malo leti so mu postavili njegovi rojaki v Brandeis - u na reki Adler na severovzhodnem Češkem, kjer je pisal slavni „labirint sveta“, primeren spominik.

II.

Med brezštevilnimi spisi Komenskega — sama „Opera didactica“ obsega nad 1000 listov — zasluži „Didactica magna“ prvo mesto. Več let se je Komenski skerbno pripravljaj na to delo in posamesne točke nabiral. Zgodej se je Komenski prepričal, če se hoče pospešiti izreja mladosti, od ktere se le more pričakovati boljše prihodnosti, treba je prenarediti vse šolstvo, zlasti pa metoda. Koj v začetku svojega delovanja na učiteljskem polji je mislil na to, kako bi se taka preuredba doveršiti mogla. Tega nas prepriča že nova latinska slovnica, ki obsega vsa nova pravila in vodila. Bila je že leta 1616. v Pragi natisnjena. Po enakih načelih bila je osnovana metodologija, ktero je spisal za odgojitelja otrok gospoda Jurija Sadovskega, svojega pokrovitelja. Kmali potem, namreč leta 1630. je v Lisi dokončal „Didactica magna“. Pisana je v Češkem jeziku, kajti Komenski jo je odmenil v prid svoje domovine. Pa dolgo je trajalo, predno je mogel svojo izverstno delo v javnost spraviti. Leta 1638. so ga Švedski državni stanovi povabili, da bi njih šole popravljal. Tu je tedaj svojo „Didactica magna“ prestavil v latinski jezik, da bi se v tej obliki splošno in povsod razširjevati mogla. V tej kosmo - politični podobi pošlje jo švedski šolski komisiji, in posnetek obširne knjige tudi svojim prijateljem na Angleško, ki so jo kmali natisniti dali.

„Didactica magna“, z lepim predgovorom na čelu, ima namen, pokazati pota in našeti pogoje, s pomočjo kterih se more mladina hitro in gotovo pripeljati do prave omike in temeljitega izobraževanja.

Končaje ta spis, naj še na kratkem navedem kratek zadržaj 33 člankov Komenskega „Didactica magna“.

1. Človek, perva, najpopolnša in najimenitša stvar.
2. Namen človeka sega čez to življenje.
3. To življenje je pripravljaje za večno.

*) Danes 15. nov. torej je njegova dvestoletnica.

4. Pripravljanje za večno življenje obsega tri dele, sebe in s seboj vse druge spoznavati, vladati in k Bogu napeljevati.

5. V dosego tega, namreč učenosti, kreposti in pobožnosti, je že narava v nas seme vsadila.

6. Če hoče človek človek postati, treba ga je izobraževati.

7. Izobraževanje človeka se pričinja najpristojnije v njegovi mladosti.

8. Mladina potrebuje omike in šol.

9. Mladina obojnega spola se mora šoli izročiti.

10. Podučevanje v šolah mora biti splošno.

11. Dosedaj niso šole popolnoma zadostovale svojemu namenu.

12. Šole se morajo zboljšati.

13. Podlaga šolskim preuredbam mora biti natančen red v vsem.

14. Natančen red šolam izvesti se mora po naravni poti tako, da ga nič ne ovira.

15. Pravila življenje podaljšati.

16. Splošne tirjatve podučevanja in učenja, t. j. kako se more z dobrim in gotovim vspehom sam sebe in druge učiti.

17. Pravila lahkega podučevanja in učenja.

18. Pravila temeljitega in jedernatega podučevanja in učenja.

19. Pravila kratkega in ročnega podučevanja.

20. Metoda (način podučevanja) znanstev posebej.

21. Metoda umetnosti.

22. Metoda jezikov.

23. Metoda npravnostne omike.

24. Metoda pobožnost vneti.

25. Ako se hočejo šole preurediti v smislu pravega kristijanstva, treba je vse poganske knjige iz njih odpraviti, ali pa jih previdnejše rabiti.

26. O šolskem strahovanju.

27. O čveterni razdelitvi šol po starosti in napredku učencev.

28. Misel o domači (materni) šoli.

29. Misel o šoli z maternim učnim jezikom.

30. Latinska šola.

31. Akademija.

32. O splošnem šolskem redu.

33. O tirjativah, da se vpelje ta (Komenskega) metoda.

Komenski je bil prvi, ki je spoznal važnost naravne metode, imenitnost maternega jezika, korist rečnega in kazalnega nauka, na ktere reči je on v šoli obračal največo pozornost, in to vsem odgojiteljem živo priporočal. Njegova pravila

so tudi kmali obveljala v mnogih deželah. Povsod, kjer so se vpeljala, povzdignila se je očitvidno mladinska omika, prva podlaga dušnega in materialnega blagostanja.

L.

Metelko

v

slovenskem slovstvu.

17. Kakor Dobrovsky so se na slovensko slovstvo prijateljsko ozirali tudi drugi pisatelji česki. Med njimi slovi Fran Ladislav Čelakovsky (roj. l. 1799, u. l. 1852). Nabiral je on narodne pesmi vseh rodov slovanskih ter v prvih treh zvezkih (I. 1822 — 27) na svetlo dal nekaj slovenskih in prav kranjskih. Kar izroji Kranjska Čbelica. V časopisu „Českého Museum“ l. 1832. IV. str. 443 — 454 naznani Čelakovsky njene perve (I — III) bukvice.

Rad bi se soznanił z jezikom slovanskim po njegovih različnih narečjih ter z njihovimi slovstvi, pravi, toraj sem jel prebirati tudi knjige milih Slovanov prebivajočih po Kranjskem, Koroškem in Štírskem; ali bile so tako pokvarjene, da sem že obupoval, ali si pomorejo kdaj iz kaluže, v katero so bili zabredli. Pozneje pride na dan vendar nekaj spisov v boljši obliki; dobim nekaj pesmi iz ust prostega ljudstva; zdaj je izrojila Čbelica, ki obéta, da se kranjska Muza v kratkem ovenéa s krasnejšimi cvetki. — Na to presoja Čbelico bolj na tanko, hvalno omenja vzlasti Prešerna, prestavi nekatere njegove pesmi na česko, ter piše:

Naslednji sonet „Čerkarska pravda“ poprijema kranjske gramatike in pravopisce, a zabavljica njegova bi s prav malo premembo predmetov svojih lahko našla tudi pri nas. Po natisnjenih besedah in kratki razložbi sonetovega pomena piše dalje:

„Výborně, milý Prešern“! enega mnenja smo z Vami. — Priznati se mora, da jezik naših Slovencev je kaj bogato previden s slovniciami. Kolika sreća to! — Ko bi se vsa njihova kujiževnost sicer dala sošteti na perstih ene roke — nič ne škoduje. — Slovenci imajo poln „ducet grammatik“, in toraj obilo prijetnega, glavo in serce likajočega beriva! — Kolika je pa tudi teh gospodov bistroumnost in skerblijivost, která se obraća na čerke same! — O veliki „reformatorové“ — v abecedah! — Vendar nikar da bi norčeval se v tej reči še dalje.

Znano je sploh, da pismo latinsko ne skezá s čerkami za vse glasove, kar se jih nahaja v jeziku slovanskem. Slovani, kteri rabijo latinsko abecedo, so si toraj pomagati hotli tako, da ali po več čerk pisarijo za en glas ali pa z nekterimi čerticami in kljukicami